

DİL EĞİTİMİ VE DEMOKRASİ

Kemalettin DENİZ*

Çiğdem KAN**

Özet

Bu çalışma; toplum içinde yaşayan ve bunun bir zorunluluğu olarak toplumun alışkanlık, gelenek ve kurallarından oluşan sisteminde ve hayatın her safhasında, daha rahat bir yaşam sürdürmesi için insanın, en temel iletişim aracı olan dili kullanabilme becerisinin önemini ortaya koymaktadır. Ayrıca bu öneme sahip dilin, toplumun her ferdine öğretilmesi gereği vurgulanmaktadır.

Günümüzde insanların toplum içinde yaşamasını sağlayan en önemli değerler, demokrasi ve insan haklarıdır. Bu değerler sisteminin işleminde de insanlar arası iletişimin ve dolayısıyla insanın dili kullanabilme becerisinin etkisi oldukça büyüktür.

Anahtar Kelimeler: Dil eğitimi, toplum ve dil, demokrasi, insan hakları.

Abstract

LANGUAGE TEACHING AND DEMOCRACY

This study states the importance of the skill of using language which is the basic communication device. Since people live in society, it is really important to know how to use language effectively in order to lead a comfortable life in their society which is composed of customs, traditions, and rules. It is also emphasized that every individual in the society has to be taught this language.

The most important values which make people live in society are democracy and human rights. Communication and, consequently, the skill of using language have a rather important effect on the functioning of this system of values.

Key Words: Language Teaching, society and language, democracy, human rights.

* Araştırma Görevlisi, Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü.

** Araştırma Görevlisi, Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilimler Öğretmenliği Ana Bilim Dalı.

1. Giriş

İnsan, doğası gereği toplumsal bir canlıdır. Bir toplum içinde yaşar ve bunun gereği olarak çevresiyle iletişim ve etkileşim halindedir. İnsan, toplumsallaşabilmek amacıyla iletişim kurar. Toplumsal yaşantı içerisinde kendinden önce yaşamış insanların oluşturduğu, kabullendiği ve süregelen kuralları öğrenmesi, inanç ve değerleri benimsemesi ve bunlara uygun olarak bir yaşam sürdürebilmesi ancak, iletişim ve bunun doğal sonucu olan etkileşimle mümkündür.¹

İnsan, maddi ve manevi olarak bir şeyler paylaştığı insanlarla anlaşmak zorundadır. Bu da insanın, duygu, düşünce ve isteklerini bildirebilmesi, karşı tarafın bildirdiklerini de anlayabilmesiyle olur. Bildirmek dil, beden dili ve işaret unsurlarını, ortak kabuller çerçevesinde etkili olarak kullanabilmekle gerçekleşir. Yine aynı şekilde, insanın karşı tarafın kullandığı bu unsurları alması ve zihinsel tecrübeleriyle yorumlamasıyla anlama gerçekleşmiş olur. Anlama ve anlatma iletişimin iki temel ögesidir.

İletişim, bilgi ve düşüncelerin herkesçe aynı biçimde ve aynı değerde anlaşılabilir olması veya anlaşılır duruma getirilmesi, paylaşılması ve karşılıklı etkinin sağlanmasıdır.² İletişimin iki yüze yakın tanımı yapılmış ve bir o kadar da modeli oluşturulmuştur. Bu tanımlar, kişiler arası iletişimden, kitle iletişimine kadar değişik işlevleri öne çıkarmaktadır. Bu çalışmada, daha çok kişiler arası iletişimden bahsedildiği için iletişimin bu yönü ele alınmaktadır. En basit anlamıyla iletişim, insanların duygu, düşünce, istek ve bilgilerini paylaşarak birbirlerini anlaması ile ilgili bir süreçtir. Bu sürecin *kaynak* (gönderen), *mesaj* (iletişimin içeriği, verilmek istenen), *kanal* (araç, mesajın sunulduğu yolu) ve *alıcı* olmak üzere dört temel unsuru vardır. Buna bir de *hedefi* eklemek gerekir. Çünkü iletişim amaçsız bir etkileşim değildir. Bir iletişimde göndericinin karşısındakini etkileme, ona bir şeyler verme, onda bir tutum veya davranış oluşturma amacı vardır.

İnsanın kendini tanımasında, toplumsal yapının bir temel taşı olabilmesinde iletişim önemli bir rol oynar. İletişim bunun yanında toplumsal ve örgütsel yaşamın vazgeçilmez aracıdır.³ Toplumsal yaşamın resmî ve resmî olmayan her alanında insan iletişim içindedir; yazar, konuşur, okur, dinler, izler, vücut dilini kullanır, susar. Zira günlük yaşamda her şey, bazen susmak bile, bir iletişimdir. Dolayısıyla insanın, iletişim donanımlarını kazanması, iletişimi etkin kullandığı bir beceri hâline getirerek toplumsal yaşamını kolaylaştırması gerekir.

¹ YATKIN Ahmet, *Halkla İlişkiler ve İletişim*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2003, s. 42.

² MUTLU Erol, *İletişim Sözlüğü*, Ark Yayınevi, Ankara, 1995, s. 98.

³ TUTAR Hasan, M. Kemal YILMAZ, *Genel İletişim*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2003, s.7.

İnsan, geçmişten günümüze çok değişik iletişim araçları kullanmıştır. Ancak bunlardan en etkili olanı insan dili olmuştur. Kendisinin ortaya koyduğu dili insanlar, nesilden nesile aktararak geliştirmiştir. Dil, bu gelişim sayesinde insanın iletişim ihtiyacının çok büyük bir bölümünü karşılayacak duruma gelmiştir.

Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan en yaygın ve gelişmiş iletişim aracıdır. Aksan⁴ dili şöyle tanımlar: “Dil, düşünce, duygu ve isteklerin bir toplumda ses ve anlam yönünden ortak olan öğeler ve kurallardan yararlanarak başkalarına aktarılmasını sağlayan çok yönlü, çok gelişmiş bir dizgedir.” Dille ilgili kabul görmüş bir başka tanım da şöyledir: “Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabii bir vasıta, kendi kanunları içinde yaşayan ve gelişen bir varlık, milleti birleştiren, koruyan ve onun ortak malı olan sosyal bir müessese, seslerden örülmüş muazzam bir yapı, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli antlaşmalar sistemidir.”⁵ Bu tanımlardan da anlaşıldığı gibi dil, insan ve toplum iç içedir, bunlar sürekli bir etkileşim hâlinindedir.

Dil, kavramları karşılayan sözcükler, bu sözcükler arasında ilişkiyi kuran kendine has bir birleştirme sistemidir. Bu sistem ve sözcüklerin kullanımı, kişinin dil yeteneğini oluşturur. Bu yetenek insanda temelde iki işlev görür; anlama ve anlatma.

2. Dil ve Toplum

Kişinin iletişim yeteneğini büyük ölçüde onun iletişim aracı olan dili kullanabilme becerisi belirler. (Tekin 1978: 17) Çünkü dil bir öğrenme ve öğretme, başka bir deyişle insanın var olduğu dünyayı anlama ve anlatma aracıdır. Bu durumda dil becerileri gelişmemiş kişilerin, içinde yaşadıkları çevrenin değerleriyle etkili bir iletişime girmeleri; düşüncelerin zengin dünyasından yararlanarak bilimsel, doğru, eleştirici, yapıcı ve yaratıcı düşünme biçimlerini de edinmeleri mümkün görünmemektedir.

Dil, toplumu meydana getiren bireyler arasında sağladığı etkileşimle; düşüncelerde, davranışlarda, değerlerde, amaçlarda benzerlik ve uzlaşma olasılığını artırmada son derece önemli rol oynar. Birey ve grupların kendi çıkarlarını ve amaçlarını, ortak bir hedefe bütünleştirerek toplumsal örgütlerin kurulmasına ve gelişmesine yardımcı olur.⁶ Öte yandan, iletişim ve dolayısıyla dil, bireylerin kendilerinkinden farklı rollere, inançlara, değerlere, tutum ve davranışlara sahip bireylerle ve gruplarla ilişki kurulmasını sağlar.⁷

Dil felsefesi ve dil sosyolojisi alanlarında son yıllarda yapılan çalışmalarla iletişim teknolojisinde ortaya çıkan gelişmeler, dilin toplum hayatındaki yerini

⁴ AKSAN Doğan, *Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dil Bilim*, TDK Yayınları, Ankara 2000, s. 55.

⁵ ERGİN Muharrem, *Üniversiteler İçin Türk Dili*, Bayrak Yayınları, İstanbul, 1992. s. 3.

⁶ YATKIN Ahmet, *age.*, s. 45.

⁷ ZILLIOĞLU Merih, *İletişim Nedir*, Cem Yayınları, İstanbul, 1993, s. 3.

ve önemini daha çok artırmıştır. Böylece dil ve dil öğretimi, modern toplumun yapı taşı olarak kabul edilmektedir.

Demokratik düzeni bir yaşayış tarzı olarak seçmiş olan toplumlarda, toplum fertlerinin birtakım hak ve sorumlulukları vardır. Toplumun bütün fertlerinin kendilerine verilmiş olan sorumlulukları yerine getirmeleri ve haklarını eksiksiz olarak kullanabilmeleri için dil eğitimi ve öğretiminin mutlaka başarılı bir şekilde uygulanması gerekmektedir.⁸

Demokrasinin vazgeçilmez unsurlarından biri de seçme ve seçilme hakkıdır. Kendini geliştirmemiş, iletişim becerileri zayıf, dil becerisini yeterince kazanamamış ve dolayısıyla doğru düşünceler üretemeyen birisinin seçme ve seçilme haklarını sağlıklı bir şekilde kullanması beklenemez. Dolayısıyla, seçme ve seçilme hakkının eksiksiz yerine getirilmesinde dili kullanabilme becerisinin çok önemli etkisi bulunmaktadır. Seçme ve seçilme hakkının sağlıklı kullanılabilmesi de topluma yapacağı katkılar da tartışılmaz.⁹

Yukarıda demokratik toplumdan bir örnek olarak verdiğimiz seçme ve seçilme hakkının yanında; toplu taşıma araçlarından yararlanabilmekten bir dilekçe yazabilmeye; günümüz haberleşme araçlarını kullanabilmekten ülke parlamentosunda bir konuşma yapabilmeye kadar bütün hak ve sorumlulukların yerine getirilmesi, ancak iyi bir dil eğitimiyle sağlanabilir. Aksi takdirde hak ve sorumluluklarını gerçekleştiremeyen bir insan başkasına bağlı kalır ve demokratik toplumun gereği olan eşit haklara sahip bir fert olamaz.¹⁰

3. Dil Eğitimi

Günümüz toplumunda hayatını çağın imkânlarıyla bir standart dahilinde sürdürmek, başarılı olmak; bilgiye sahip olmaktan veya teknolojinin gelişmesini takip etmekten çok, insan ilişkilerinin ilerlemesine bağlıdır. Bu nedenle eğitim, öğrencilere; onların diğer bireylerle sağlıklı ilişkiler kurması için gerekli sosyal beceri ve yetenekleri de geliştirme durumundadır.

Modern ve demokratik bir toplumun bütün fertlerine sağlayacağı en önemli hizmet, onları etkili bir iletişime sahip; okuduğunu ve dinlediğini doğru anlayabilen; konuştuğu ve yazdığı açık, anlaşılır ve yanlış anlamalara sebebiyet vermeyen; duygu ve düşüncelerini özgürce ifade edebilen bir duruma getirmektir.¹¹

Bir ülkenin eğitim sistemindeki ana dili öğretimi, standart dil öğretimini hedefler. Standart dil, bir dili, toplum olarak konuşan yazarların hep birlikte

⁸ YALÇIN Alemdar, *Türkçe Öğretim Yöntemleri*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002, s. 13.

⁹ YALÇIN Alemdar, *age.*, s. 14.

¹⁰ DENİZ Kemalettin, *Yazılı Anlatım Becerileri Bakımından Köy ve Kent Beşinci Sınıf Öğrencilerinin Durumu* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale, 2000, s. 2.

¹¹ KÜÇÜK Salim, *Şehirleşmenin İlköğretim 6. sınıf Öğrencilerinin Okuma-Anlama Becerisine Etkileri* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara, 1998, s. 5.

uydukları belirli ölçü ve kurallara bağlı, ortak dildir.¹² Standart dilin öğretilmesi, sadece eğitim ve bilim açısından önemli sayılmamaktadır. Aynı zamanda sosyal, siyasal ve ekonomik bakımdan da vazgeçilmezliği kabul edilmektedir. Toplum hayatının her aşamasının düzenlenmesi, insanların birbirleriyle ilişkilerinin sağlıklı bir biçimde kurulabilmesi ve kurumlar arasındaki ilişki ve iletişimin yürüyebilmesi için standart dilin öğretilmesi zorunludur.¹³ Siyasal bakımdan da ülkenin standart dilinin öğretilmesinin hayatiyeti bilim adamları tarafından artık tartışılmamaktadır. Özellikle çoğulcu demokratik bir düzeni benimsemiş olan ülkelerde seçme ve seçilme işlemi doğrudan dil becerilerine dayanır.¹⁴

Duyularını, isteklerini veya haklarını yazarak veya konuşarak ifade edemeyen, toplumun kendisine tanıdığı hakları okuyarak veya dinleyerek anlayamayan bir kimsenin, o haklardan yararlanması düşünülemez. Dolayısıyla, eğitim sistemimiz içinde bilinçli okuma, yazma, dinleme ve konuşma becerileri kazandırılmayan öğrencilere-fertlere verilen hakların hepsinin kitap sayfalarında kalması kaçınılmazdır. Dilin toplum hayatında taşıdığı önem göz önüne alındığında, dil öğretiminin de ne kadar gerekli olduğu ortaya çıkar. Dil öğretimi, kendi kuralları ve mantığı içinde yalnızca dil öğretimini ilgilendiren bir konu değil, toplum hayatının bütün unsurlarını yakından ilgilendiren hayati bir kavramlar bütünüdür. Olaya bu açıdan bakıldığında toplumun ve eğitim planlayıcılarının ve yöneticilerinin dil öğretime ayrı bir önem vermesi gerektiği anlaşılır.¹⁵

“Sanıyorum anlatamadım.” “Ama siz beni dinlemiyorsunuz ki..” “Ben açık konuşuyorum.” “Lütfen daha açık belirtir misiniz.” “Yazamıyorum, anlatsam olmaz mı?” “Benim sorunum bu; bununla ilgili bir dilekçe yazar mısınız?” “Bu formu da benim için doldurur musunuz?” “Burada yazıyor ama anlamadım.” “Anlattılar ama ben bir şey anlamadım.” Günlük yaşantımızda bu tür cümleleri kullandığımız veya çevremizdeki insanlardan çok duyduğumuz olmuştur. Bu cümlelerle, çevremizdeki insanlarla anlaşamadığımızı belirtmek isteriz. Üstelik, aynı dili kullanan insanlar arasında bu durum yaşanmaktadır. Aynı da olsa dil, o dili kullanan insanların dile hâkimiyetleri kadar ortaktır¹⁶ ve bu ortaklık kadar aralarında anlaşabilirler. Dilin, toplum içinde ortaklık sınırı ne kadar genişse, insanların birbirleriyle anlaşmaları o kadar kolay olur, ortaklık sınırı daraldıkça da insanların bir toplum içinde yaşayabilmeleri güçleşir.

Toplum içinde dilin ortak alanlarının genişletilmesi için, zorunlu eğitim çerçevesinde, dil becerilerinin öğrencilere ve toplumun tüm fertlerine kazandırılması gerekir.

¹² KORKMAZ Zeynep, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara, 1992, s. 140.

¹³ YALÇIN Alemdar, *age.*, s. 24.

¹⁴ JOHN Mellie, *The New Building Better English*, Text and Gramer. Handbook, New York, s. 20.

¹⁵ YALÇIN Alemdar, *age.*, s. 15.

¹⁶ YANGIN Banu, *Kuramdan Uygulamaya Türkçe Öğretimi*, Dersal Yayınları, Ankara, 2002, s. 10.

Zorunlu eğitim döneminde, öğrencilere temel dil becerileri yönünden ana dilimizi kazandırmanın genel amaçları şu şekilde belirtilmektedir:

- Duygu, düşünce ve hayallerini sözlü ve yazılı olarak etkili ve anlaşılır biçimde ifade etme,

- Anlama, sıralama, ilişki kurma, sınıflandırma, sorgulama, eleştirme, tahmin etme, analiz-sentez yapma, yorumlama ve değerlendirme becerilerini geliştirme,

- Hoşgörülü, insan haklarına saygılı, yurt ve dünya sorunlarına duyarlı olmaları ve çözüm üretme.¹⁷

Anlama, anlatma ve toplum içinde yaşamayı esas alan bu amaçlara bakıldığında, zorunlu ilköğretim sonunda her öğrencinin kendini ifade edebilecek ve başkalarını anlayacak bir dil becerisine sahip olması beklenmektedir. Belirtilen bu genel amaçlar doğrultusunda; okuma, dinleme/izleme, konuşma ve yazma becerileri dil bilgisiyle de desteklenerek öğrencilerin dil formasyonu zorunlu eğitim çağında tamamlanmalıdır. Ancak yapılan birçok araştırma, dil öğretiminde yeterli verimin alınmadığını, ilköğretim döneminden üniversite eğitimine kadar hatta üniversiteden sonra da dil kullanımını ile ilgili problemlerin devam ettiğini ortaya koymaktadır.¹⁸

Zorunlu eğitim esnasında kazandırılan ve alışkanlık hâline getirilen bu dil becerileri, kişinin içinde yaşadığı toplumun gereklerini tam olarak yerine getirmesine yardımcı olacaktır. Belirtilen dil becerilerinin kazandırılmasında Sosyal Bilgiler dersi ile İnsan Hakları ve Vatandaşlık ara disiplin alanlarından¹⁹ da yararlanılmalıdır.

4. Demokrasi, İnsan Hakları ve Okul

İnsan hakları ve demokrasi, günümüzde çok konuşulan ve üzerinde tartışılan kavramlardır. Demokrasi ve insan hakları bir kültürdür. Bunların öncelikle okullarda öğretilmesi gerekir. Okullarda, kavramsal düzeyde olduğu kadar yaparak ve yaşayarak da öğrencilerin bu kültürü kazanması gerekir.

Dewey, eğitimi bir iletişim ve yaşantıları aydınlatan bir süreç olarak değerlendirir. (1996: 12-13) Eğitimin sadece başarıyı sağlamak için değil, yaşantı ve deneyimlerin aktarılması için de zorunlu olduğunu belirtir. Yani eğitimin diğer işlevlerinin yanında önemli bir işlevi de iletişimdir.

Demokratik eğitim sadece bilgi kazanma değil, aynı zamanda güncel öneme sahip sorunları tartışma, görüş belirtme, başkalarının düşüncelerini dinle-

¹⁷ MEB, İlköğretim Türkçe Dersi (6,7,8. Sınıflar) Öğretim Programı. MEB Yayınları, Ankara, 2005, s.4

¹⁸ TEKİN Halil, *age.*; KÜÇÜK Salim *age.*; KAYA Hasan, *İlkokullarda Türkçe Eğitiminin Verimliliği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Ankara, 1985.

¹⁹ MEB, *age.*, s.150.

me, toplumu ve okulu etkileyen konularda ortak karar alma ve deneyimlerin geliştirilmesini içerir.

İnsan hakları ile demokrasi ve hukuk devleti sıkı bir bağlantı içerisindedir. Bir taraftan demokratik yönetimler insan haklarının güvencesi olurken, diğer yandan İnsan haklarının korunması da demokrasinin yaygınlaşması sonucunu doğurmaktadır.²⁰

Dünyada insan hakları, üç kategoriye ayrılmaktadır. Birinci kategori, kişinin fiziki varlığına saygı ve fiziki varlığının garanti altına alınmasıdır. İkincisi sivil ve siyasi özgürlükler, üçüncüsü ise sosyal ve ekonomik haklardır. Bu kategorilerden özellikle sivil ve siyasi özgürlükler, demokrasinin gelişmesi ile birlikte askeri yönetimlerden sivil yönetimlere geçilmesi, düşünce ve konuşma özgürlüğünün sağlanması, seçimlerin özgür ve adil bir şekilde yapılması, siyasi kararların sivil yönetimin sorumluluk alanında olmasının sağlanması gibi alanları içerir.²¹ Alınan siyasi kararları etkileme ve daha güçlü bir sivil yönetim için konuşma ve dili kullanmanın önemi açıktır.

Ekonomik ve sosyal hakların da demokrasi ve özgürlükler ile garanti altına alınması gerekir. Bireyin yaşantısını garanti altına alacak olan ekonomik ve sosyal hakların iyileştirilmesi ve bireyin fiziksel bütünlüğünü garanti altına alacak asgari koşulların sağlanması gerekir.²² Bunların siyasi aktörlerden istenmesi de şüphesiz eğitimi gerekli kılacaktır. Bu kapsamda eğitim, konuşma, talepleri yazıya dökme ve otoriteden talepte bulunma gibi becerileri içermelidir.

Demokrasi, yönetimin halka ait olmasıdır. Demokrasilerde söz hürriyeti, önemli bir yere sahiptir. Söz hürriyetinin olduğu bir sistemde anayasal hürriyet arkasından gelir. Söz hürriyeti, insanın düşünmesi ve düşündüklerini ifade edebilmesi için en temel haklarından birisidir. Demokrasilerde bireylere, duygu ve düşüncelerini dile getirme imkânı verilmelidir.²³

Demokrasi açık bir şekilde tartışmaya, ikna ve uzlaşmaya dayanır. Burada farklı görüşlerin sadece açıklanması değil, onların dinlenmesi de önemlidir. Bu şekilde farklılıklar anlaşılacaktır. Bu farklılıklarda ya uzlaşılacak ya da ikna yolu seçilecektir. Demokrasilerde bir şeyi zorla kabul ettirme yoktur.²⁴

Vatandaşın tercihlerinin siyasi kararları sürekli etkileyebilmesi, bir iletişim sorunudur. Bu iletişimi, iki taraflı düşünmek gerekir. Vatandaşların, tercih

²⁰ YILMAZ Aytakin, *Çağdaş Siyasal Akımlar*, Vadi Yayınları, Ankara, 2001, s. 298.

²¹ YILMAZ Aytakin, *age.*, s. 298-299.

²² YILMAZ Aytakin, *age.*, s. 299.

²³ BÜYÜKKARAGÖZ Savaş, Şahin KESİCİ, *Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi*. Türk Demokrasi Vakfı Yayınları Demokrasi ve İnsan Hakları Serisi, Ankara, 1998, s. 2.

²⁴ BEETHAM David, Kevin BOYLE, *Demokrasinin Temelleri*. (çev. Vahit Bıçak). Liberte Yayınları, Ankara, 1998, s. 4.

oluşturabilmeleri ve tercihlerini değiştirebilmeleri onların bilgilenmelerine bağlıdır. Bu bilgilenme iletişim özgürlüğü ile sağlanabilir. İletişim özgürlüğü, böylece katılımcı demokrasinin gerçekleşmesinde önemli bir yere sahiptir.²⁵

Demokrasilerde özgürlük, sadece yasalar önünde eşitlik demek değildir. Özgürlük, aynı zamanda bireyin alternatifler arasından seçim yapabilmesidir. Alternatifler arasından seçim yapabilmesi için ise bireyin belli bir kapasiteye sahip olması gerekir. Günümüz demokrasi anlayışı, bireyin maddi ve kültürel anlamda kapasite sahibi olmasını gerekli kılmaktadır. Çoğulcu demokrasiler, bu temel anlayışı benimsemişlerdir.²⁶

Demokrasi veya insan haklarından söz edildiğinde, çoğunlukla sivil toplum örgüt kavramı da birlikte kullanılmaktadır. Sivil toplum, resmi ve resmi olmayan örgütlenmeyi içerir. Özgürce bir araya gelen ve kendi çıkarlarını savunan, demokrasinin olmazsa olmazlarından biri sayılan sivil toplum kuruluşları, artık uluslararası alanda ülkeleri etkileme gücüne sahiptirler. Sivil toplumun demokrasi açısından faydası, iktidarın toplum tarafından kontrol edilmesidir. Sivil alan bir okul olarak düşünülürse, siyasi becerilerin gelişmesine katkı sağlayacaktır. Sivil toplum aynı zamanda uzlaşmayı ve farklı fikirlere saygıyı gerekli kılacaktır. Böylece uzlaşma, iş birliği ve kendi sorunlarını çözme öğrenilecektir. Bunlar demokrasinin gelişmesi için önemlidir.²⁷

Yukarıdaki amaçlara ulaşmak için sivil toplumun gelişmesine paralel olarak bireyin dil becerilerini kullanarak kendisi ve toplumla ilgili taleplerini otoriteye iletebilmesi gerekir. Sivil toplum, demokrasi için ne kadar gerekliyse, dil becerilerini kazanma da demokrasi için o kadar önemlidir.

Demokratik bir toplumun oluşturulabilmesi için ilköğretim bilgi, duygu ve düşüncelerin oluşturulduğu ilk basamaktır. İlköğretim, zorunlu ve temel eğitim basamağı olması yönünden oldukça önemlidir. Bütün vatandaşlara ulaşma imkânı ilköğretim basamağında mümkündür. Demokrasi eğitimi, bakımından ilköğretimin diğer önemli özelliği de planlı ve programlı olmasıdır. Demokratik bir toplum oluşturulabilmesi için ilköğretimde bunun temelini atılması oldukça önemlidir. İlköğretim, saygı, sorumluluk, hoşgörü ve diğer demokratik davranışların kazandırıldığı ve temel demokratik değerlerin oluşturulduğu ilk kurumdur.²⁸

Demokrasi ve insan haklarına saygı, yaşanarak öğrenilen ve öğretililecek bir kültürdür. Bu da ancak çocuğun yetiştirildiği ilk resmi kurum olan ilköğ-

²⁵ ŞAYLAN Gencay, *Demokrasi ve Demokrasi Düşüncesinin Gelişmesi*, TODAİE, Ankara, 1997, s. 85.

²⁶ ŞAYLAN Gencay, *age.*, s. 88.

²⁷ YILMAZ Aytekin, *age.*, s. 299.

²⁸ YEŞİL Rüştü, *Okul ve Ailede İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2002, s. 81.

retim düzeyinde başarılabilir. Demokrasi seçme ve seçilme hakkının yanısıra ifade özgürlüğünü, kamu özgürlüklerini, sivil toplum örgütlenmelerini, farklı düşüncelere saygı duymayı ve onları dinlemeyi içeren geniş kapsamlı ve uzun bir süreçtir. Bunlar, aynı zamanda birer insan hakkıdır. Demokrasiyi yaşama-
mış bir bireyden demokratik tutum ve davranışlar sergilemesini beklenmesi mümkün değildir. Ancak var olan durumunda iyileştirme çabalarına gidilecektir. Bunun için okulları ve sınıfları birer “demokrasi evi” olarak düşünüp, çocukları bu yönde yetiştirmek gerekir.

6. Eşit Birey Kavramı ve Dil

Sağlıklı iletişim, başarılı ilişkilerin kurulmasını ve dolayısıyla sağlam bir toplumun temellerinin atılmasını sağlar. Sağlıklı iletişimle yetişen çocuklar sağlıklı benlik algıları oluştururlar, özgüvenli ve kendileriyle barışık olurlar. Benlik algıları olumlu, özgüvenli ve kendileriyle barışık kişiler, üreten, paylaşımcı, adil, sorumlu, duygusal zekâları yüksek, sevgi dolu, saygılı ve başarılı bireyler olurlar.²⁹ Günümüzde çağdaş toplumun hedeflediği ve yetiştirmeye çalıştığı insan tipi de budur.

Burada eşit birey kavramıyla, demokratik bir sistem içinde aynı temel hak ve sorumluluklara sahip insanlardan bahsedilmektedir. Ancak bu hak ve sorumlulukların her zaman aynı bilinçte ve seviyede yerine getirildiği söylene-
mez. Bunda etkin olan birçok sebep vardır. Bunların en önemlilerinden biri de kişilerin içinde yaşadıkları toplumun standart dilini aynı seviyede kullanamamalarıdır.

Demokratik sistemde kişi aşağıda belirtilen hak ve sorumluluklara sahiptir:³⁰

Toplumda Demokratik Yaşam: Sevgi, saygı, hoşgörü; sorumluluk, iş bölümü; dayanışma; toplum yaşamını düzenleyen kurallar.

Temel Haklar: Yaşama hakkı, kişi dokunulmazlığı, sağlık hakkı, eğitim hakkı, seçme ve seçilme hakkı (sandık kurulu ve seçim sandığı, oy kullanma, seçim sonuçlarını kabullenme), sosyal haklar, ekonomik haklar, siyasal haklar, kişi hürriyeti ve güvenliği, özel hayatın gizliliği ve korunması, mülkiyet hakkı.

Temel Özgürlükler: Düşünce, kanaat ve ifade özgürlükleri, basın özgürlüğü, din ve vicdan özgürlükleri, iletişim özgürlüğü, yerleşme ve seyahat özgürlüğü, toplantı hakkı ve özgürlüğü, bilim ve sanat özgürlüğü.

²⁹ BRIDGE Berna, *Okulda İletişim*, Beyaz Yayınları, İstanbul, 2003, s. 212.

³⁰ MEB, <http://okulmeclisleri.meb.gov.tr/belgeler/onem.htm> (Erişim tarihi: 21.02.2005).

Görevler-Sorumluluklar: Devletin vatandaşlara karşı görevleri, vatandaşlık görevleri.

Belirli Evrensel Haklar: İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Çocuk Hakları Beyannamesi vb.

Toplumda demokratik sistem içinde yukarıda bir kısmı belirtilen alanlarda eşit hak ve sorumluluklara sahip bireylerin dil becerileri vasıtasıyla bu hak ve sorumlulukları yerine getirecek durumda olması gerekir. Hak ve sorumlulukların dil becerisiyle ilişkisini, daha somut hâle getirecek birkaç örnek şu şekilde verilebilir:

Kimseye bağımlı olmayacak bilgi, davranış ve tutum kazanmış insan:

- Doktora aracısız rahatlıkla gidebilme, doktorla konuşabilme, verilen ilaçları belirtilen şekilde kullanabilme.

- Adliyeye, karakola kendisiyle ilgili bir dilekçe vb. belge verebilme.

- Tarımda ilgili kuruluşlarca yapılan duyuruları takip edebilme ve anlama, ilaçlama ili ilgili broşürleri okuyabilme, aldığı tarımsal ilaçların kullanım talimatlarını okuyabilme.

- Bir otobüse binip seyahat edebilme.

- Yolda, işyerinde, seyahatte işaretleri doğru anlayabilme.

Seçme ve seçilme haklarını başkalarına bağımlı olmadan kullanabilme:

- Seçme: Kimsenin yardımı olmadan, kendi iradesiyle kendi yöneticisini seçecek kadar propaganda faaliyetlerini takip edebilme; mitinglerdeki, televizyondaki, radyodaki konuşmaları dinleyebilme; el broşürlerini vb. okuyabilme, bu bilgileri eleştirel düşünme süzgecinden geçirebilme. Mahalli idareler ve genel seçimlerde kendi hür iradesiyle seçebilmek için gerekli bilgileri edinebilme.

- Seçilme: Muhtar, belediye meclisi üyesi, belediye başkanı, milletvekili vb. olacak ve bu görevlerinde başarıyla kullanacak kadar dil becerisine sahip olma.

- Parlamentodaki konuşmaları takip edecek kadar anlayabilme.

Temel vatandaşlık hak ve sorumluluklarını yerine getirecek kadar dil donanımına sahip olma:

- Belediye hizmetlerinden eşit yararlanabilme.

- Hükümetin tanıdığı hak ve sorumlulukları takip edebilme.

- Öğrencilik sorumluluklarını yerine getirebilme ve haklarını kullanabilme.
- Kredi başvurusu yapıp şartlarını değerlendirebilme.
- Vergi işlemlerini takip edebilme...

6. Sonuç

Ülkemizde zorunlu olan temel eğitimin sonunda (7-15 yaşlarında), öğrenci, ki bu öğrenci toplumun bir ferdidir, demokratik bir toplumda yaşayacak temel hak ve sorumluluklarını yerine getirecek kadar dil becerisine sahip olarak yetiştirilmelidir. Burada kastedilen dil, içinde yaşanılan toplumun resmi standart dilidir.

Kaynakça

- Yangın Banu, *Kuramdan Uygulamaya Türkçe Öğretimi*, Dersal Yayınları, Ankara, 2002.
- Mutlu Erol, *İletişim Sözlüğü*, Ark Yayınevi, Ankara, 1995.
- Yatkın Ahmet, *Halkla İlişkiler ve İletişim*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2003.
- Tutar Hasan, M. Kemal Yılmaz, *Genel İletişim*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2003.
- Tekin Halil, *Okuduğunu Anlama Gücü İle Yazılı Anlatım Becerisini Geliştirme Yönünden Okullarımızdaki Türkçe Öğretimi*, Mars Matbaası, Ankara, 1978.
- Aksan Doğan, *Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dil Bilim*, TDK Yayınları, Ankara, 2000.
- Ergin Muharrem, *Üniversiteler İçin Türk Dili*, Bayrak Yayınları, İstanbul, 1992.
- John Mellie, *The New Building Better English, Text and Gramer. Handbook*, New York.
- Bridge Berna, *Okulda İletişim*, Beyaz Yayınları, İstanbul, 2003.
- Deniz Kemalettin, *Yazılı Anlatım Becerileri Bakımından Köy ve Kent Beşinci Sınıf Öğrencilerinin Durumu* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale, 2000.
- Kaya Hasan, *İlkokullarda Türkçe Eğitiminin Verimliliği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Ankara, 1985.
- Küçük Salim, *Şehirleşmenin İlköğretim 6. sınıf Öğrencilerinin Okuma-Anlama Becerisine Etkileri* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara, 1998.
- Korkmaz Zeynep, *Grammer Terimleri Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara, 1992.
- Yalçın Alemdar, *Türkçe Öğretim Yöntemleri*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002.
- Zıllıoğlu Merih, *İletişim Nedir*, Cem Yayınları, İstanbul, 1993.
- MEB, *İlköğretim Türkçe Dersi (6,7,8. Sınıflar) Öğretim Programı*. MEB Yayınları, Ankara, 2005.
- MEB, <http://okulmeclisleri.meb.gov.tr/belgeler/onem.htm> (Erişim tarihi: 21.02.2005).

Beetham David, Kevin Boyle, *Demokrasinin Temelleri*. (çev. Vahit Bıçak). Liberte Yayınları, Ankara, 1998.

Büyükkaragöz Savaş, Şahin Kesici, *Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi*. Türk Demokrasi Vakfı Yayınları Demokrasi ve İnsan Hakları Serisi, Ankara, 1998.

Dewey John, *Demokrasi ve Eğitim*. (çev. M. Salih Otaran), Başarı Yayımcılık, İstanbul, 1996.

Şaylan Gencay, *Demokrasi ve Demokrasi Düşüncesinin Gelişmesi*, TODAİE, Ankara, 1997.

Yeşil Rüştü, *Okul ve Ailede İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2002.

Yılmaz Aytekin, *Çağdaş Siyasal Akımlar*, Vadi Yayınları, Ankara, 2001.